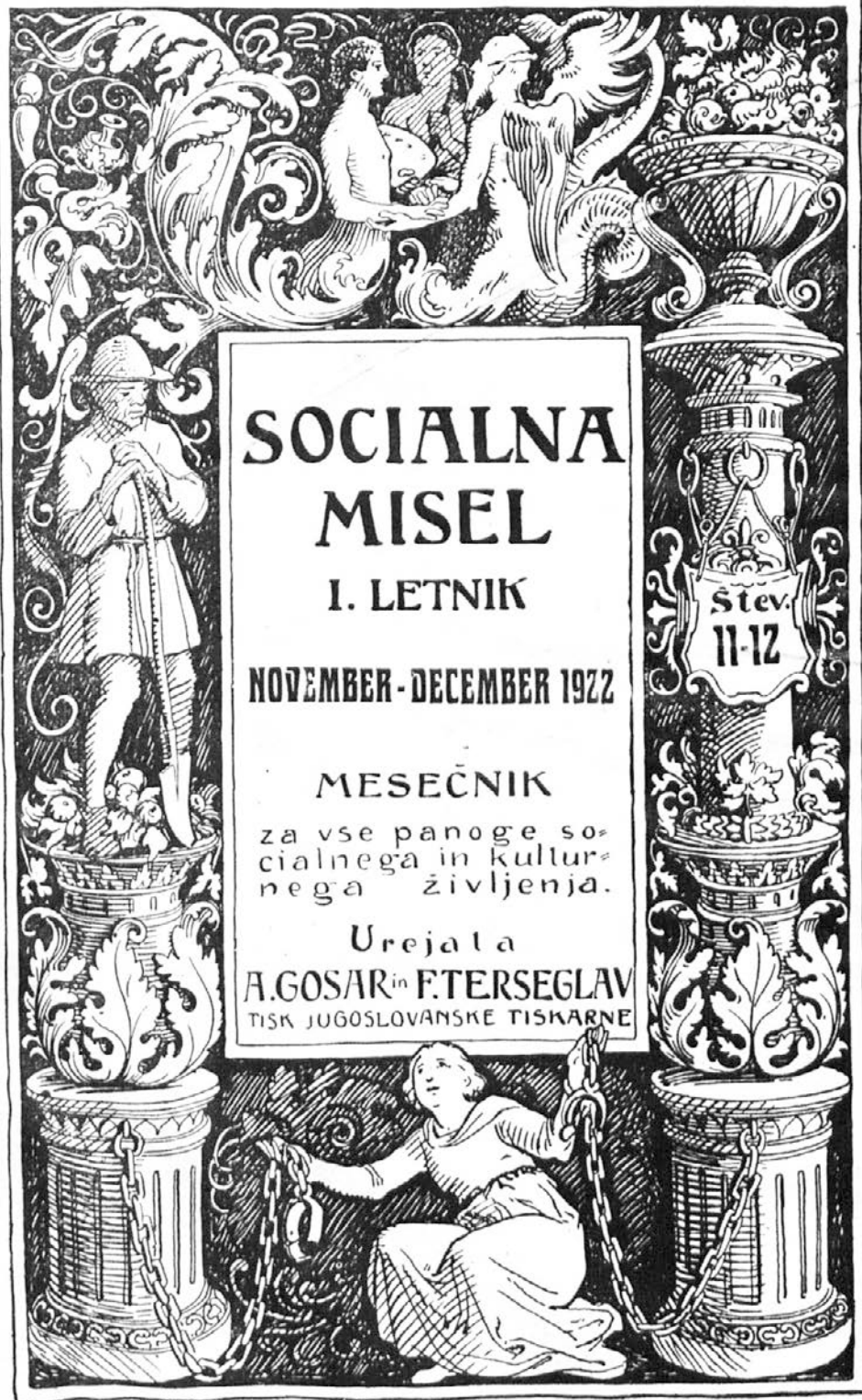

Poština plačana v gotovini.

SOCIALNA MISEL

I. LETNIK

NOVEMBER-DECEMBER 1922

MESEČNIK

za vse panoge so-
cialnega in kultur-
nega življenja.

Urejala

A.GOSAR in F.TERSEGLAV

TISK JUGOSLOVANSKE TISKARNE

„Socialna Misel“ izhaja 15. tega vsakega meseca na najmanj
24 straneh.

Kulturni del urejuje: Franc Terseglav, Ljubljana.

Socialni in ostalo: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Vsebina:

	Stran
Dr. Engelbert Besednjak: Fašizem	289
Dr. A. Gosar: „Zveza delovnega ljudstva“	294
Dr. Ernst Karel Winter (Dunaj): Sistem solidarizma po P. Peschu v primeri s Karlom v. Vogelsangom	299
Fran Erjavec: Centralizem in socialna politika	303
Dr. Anton Korošec: Obvezno delo na Bolgarskem	306
Pregled: K notranjepolitičnemu položaju (Fr. Smodej)	308
Svetovno politični položaj	308
Bodočnost Evrope	309
Revije in knjige	310

Odgovorni urednik: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Upravništvo: Jugoslovanska tiskarna, kolportažni oddelek,
Poljanski nasip, Ljubljana.

Stane 25 Din na leto; za Italijo 15 lir; za Ameriko 2 dolarja,
Posamezna številka stane 3 Din.

Dr. Engelbert Besednjak (Gorica):

Fašizem.¹

Zmaga fašistovske stranke v Italiji je vzbudila pozornost po vsej Evropi. Vsaka država, ki stopa danes v odnošaje z Italijo, stopa prav za prav v odnošaje s fašistovsko stranko, neomejeno in popolno gospodarico države. Zunanja in notranja, gospodarska in socialna politika Italije je v danem trenutku narekovana po fašizmu in njegovem programu. Kdor hoče razumeti današnjo Italijo, mora razumeti fašizem. Zdi se nam torej umestno in potrebno, spregovoriti o postanku, o idejni vsebini in ciljnih fašistovskega gibanja.

Fašizem je nastal v času največje moči italijanskega socializma. Nastal je leta 1919, ko je italijanska socialistična stranka štela nad 150 poslancev in je vsa Evropa pričakovala v Italiji komunistične revolucije. Socialisti so bili gospodarji ulice, ogrožali z neprestanimi stavkami obstoječo državo, strahovali vse nasprotnne stranke, jim razbijali shode, dušili njih organizacijsko svobodo, silili vse delavstvo brez razlike v svoje strokovne zveze in se posluževali pri tem nasilnih sredstev. Kdor ni bil z njimi, je bil kapitalist in je bil izpostavljen najhujšemu pritisku. Vlada je bila v nepopisni zadregi, ni znala ne na levo ne na desno, mirila socialiste z različnimi koncesijami in se vdajala njihovim zahtevam. Socialisti so prisilili vlado, da je ustavila pohod v Albanijo, kajti v Anconi je bil izbruhnil vojaški punt. Jeseni 1919 so revolucionarni kovinarji zasedli tovarne, pregnali ravnatelje in lastnike ter vzeli obrat v svoje roke. Zdelo se je, da se vsak trenutek razbije državna organizacija. To je bilo tem bolj verjetno, ker se vlada ni mogla več zanašati na vojaštvo in so celo orožniki odpovedali. Nikjer ni bilo zaščite, zakoni so bili izven veljave, parlament brez vsake moči. Častniki, ki so se prikazali na cesti v uniformi, so bili opljuvani, množica jim je trgala odlikovanja s prsi in jih pretepala. Ko so iskali pomoči pri vladi, jim je ta svetovala, naj se preoblečejo v meščansko obleko. Nevarno je bilo tedaj izobešati italijansko trobojnico. Lira je padala, ugled Italije se je v svetu bliskovito manjšal.

Prvi nastop.

Tedaj je nastal odpor v vrstah nacionalistične mladine. Meščanski intelektualci, ki so bili šli z navdušenjem v vojno, so mislili, da drvi Italija v pogubo. Sadovi zmage so izgubljeni, zaman so bile vse žrtve, vojna je bila brezsmiselna. Meščanski sinovi so ustvarili bojvniške zveze (Fascio di combattimento). Ker se vlada ni ganila, so začeli boj na lastno pest. Z orožjem in batinami so stopili socialistom nasproti. Po vsi Italiji so zagoreli delavski domovi, tiskarne socialističnih listov so se rušile v prah, po cestah so padale človeške žrtve. Ni je skoro pokrajine v državi, kjer bi se ne bila prelivala kri fašistov in komunistov.

¹ Članek je objektivna analiza tega gibanja brez vsakega subjektivnega vrednostnega presojevanja istega.

Pomoč kapitalistov.

Nastop fašistov je našel v tem času mnogo simpatij v Italiji. Strahovlada socialistične stranke je bila zlomljena, nekomunistično delavstvo se je oddahnilo, stranke so se začele zopet prosto gibati in organizirati. V simpatijah javnega mnenja je našlo fašistovsko gibanje strahovito moralno oporo. Materialno pomoč so prejeli fašisti s treh strani. Predvsem je stalo na njihovi strani visoko vojaštvo, ki je bilo nevoljno na brezmočno vlado in mislilo tedaj celo na vojaško diktaturo. Generali in častniki so se trdno zavedali, da bo delavska revolucija prepodila in uničila vse, kar je višjega v armadi. Njihov obstanek je bil ogrožen, njihova prihodnost temna. Častniki so zalagali fašiste s samokresi, bombami in tovornimi avtomobili.

Drugo pomoč so prejeli fašisti od vlade. Giolitti je videl, da se mu majejo tla pod nogami, da se državni aparat zdaj pa zdaj razbije. Sam si ni vedel kako pomagati. Nastop fašistov mu je bil zelo dobrodošel. Da bi uničil revolucijo, je dal orožništvu in prefektom tajne ukaze, naj puste fašiste pri miru. Fašisti so bili torej s te strani varni. To je bila opora neprecenljive vrednosti.

Najtehtnejša pa je bila pomoč kapitalistov. Proletarska revolucija ni ogrožala le političnega sistema, temveč ves družabni ustroj Italije. Gospodarska moč industrialcev in veleposestniških kapitalistov se je rušila. Pretila je socializacija industrije, agrarna reforma je obetala razlastitev vseh veleposestnikov. Težka in temna bodočnost se je dvigala pred očmi vladajočih slojev. Vlada ni mogla in ni znala ščititi njihovega premoženja. Ko je nastopil fašizem, so posedujoči sloji zagledali v njem svojega rešitelja. Urno so se približali fašizmu in mu ponudili svojo pomoč. Gibanje, ki se je bilo začelo iz idealističnih nagibov, so hoteli izkoristiti v svoje gospodarske namene. Segli so globoko v žep in fašizem je bil čez noč bogato podprt. Vladajoči sloji so storili to tem raje, ker so imeli od tega velike neposredne koristi. Vsaka stavka, ki so jo fašisti s silo zatrli, je nesla kapitalistom stotisoče. Delavcem ni bilo treba višati plače, prihranjen denar se je razdelil med podjetnike in fašiste. Bil je čas, ko se je zdelo, da postane fašizem predstraža kapitalizma. V Italiji so nenadoma ponehale stavke, podjetniki so se opogumili in nastopali z veliko samozavestjo. Vse je kazalo, da bo vlil fašizem kapitalističnemu liberalizmu mladih sil, se spojil z njim in ga popolnoma prenovil.

Osamosvojitvev.

Zgodilo pa se je drugače. Fašisti so sicer brez vsakega pomisleka sprejemali pomoč kapitalistov, toda uporabili so svojo silo v lastne namene. Opaziti je bilo prav kmalu, da se fašisti otrešajo vpliva svojih podpornikov, da jim rasejo čez glavo. Izvili so se iz objema kapitalistov in začeli vedno odločnejše napadati vlado. Mesto da bi se udinili brezpogojno kapitalistom, so se vrgli na organizacijo delavcev in kmetov. Postalí so

resni tekmeči socialistične stranke. Če so sežgali delavsko zbornico, so vabili delavce koj nato v svoje strokovne organizacije. Časopisje je poročalo čezdalje bolj pogosto, da prehajajo cele skupine delavstva v fašistovsko stranko. Ni minulo mnogo časa in vršile so se že prve stavke pod vodstvom fašizma. Kapitalisti so bili osupnjeni in si niso znali pomagati. Fašistovska stavka je bila vselej učinkovita, ker je stalo za njo orožje fašistovskih oddelkov.

Da so delavci prestopali v trumah v fašizem, je imelo četrten vzrok. Predvsem se je začela italijanska socialistična stranka cepiti. Socialisti so se razklali najprej v komuniste in socialiste, nato so se še socialisti razbili v dve stranki. Danes je bivša socialistična stranka v Italiji razdeljena v tri posebne stranke.

Notranji boji in razkoli so delavstvo popolnoma zmedli, vzeli so mu samozavest, proletariat je zgubil vero v svoje dosedanje organizacije. To razpoloženje delavstva so fašisti izkoristili v svoj prilog. Nadalje ne smemo pozabiti, da so socialistične in komunistične organizacije prišle ob vso veljavo, ker jim je fašizem onemogočal vsako uspešno stavko. Delavec je prihajal do prepričanja, da je kljub organizaciji brez zaščite. Fašizem pa ga je branil z največjo energijo. Velikega pomena je tudi, da je Mussolini izšel iz socialistične stranke. Saj je bil do svetovne vojne eden najbolj revolucionarnih voditeljev italijanskega delavstva! Tudi glavni tajnik fašistovske stranke Michele Bianchi je bil socialist. Sploh so najvplivnejši voditelji fašizma bivši učenci Marksa. Četrty vzrok, da so delavci trumoma prehajali k fašizmu, je bil strah pred nasiljem. Tako je delavska organizacija fašizma naraščala in se razpredala po vsej Italiji. Zadnji občni zbor njihovih strokovnih organizacij je naštel približno en milijon članov. Sporedno z industrijskim delavstvom se je organiziral kmečki živelj. Pred Mussolinijem je korakalo večkrat po 20 do 30 tisoč organiziranih kmetov.

Čas protisocialističnih bojov so izrabili fašisti za organizacijo lastne armade. Vsak vojščak položi prisego in se podvrže brezpogojni disciplini. Fašistovska vojska ima posebno uniformo, lastne postave, odlikovanja, svoje generale in častnike, konjenico, letalske oddelke, vojaško policijo, sodišča itd. Kdor se ne odzove mobilizaciji, se proglasi za dezertarja in sodi po vojaških zakonih. Fašistovsko armado so organizirali rezervni in aktivni italijanski častniki. Vodilno vlogo je igralo pri tem nekaj aktivnih italijanskih generalov.

Državni prevrat.

Fašizem se je torej osamosvojil na celi črti. Postal je neodvisen od kapitalistov, neodvisen od vlade, zrasel je preko obstoječe države. Potrebno je bilo le še eno: polastiti se državne oblasti in vzeti v roke Italijo. Začele so se resne priprave za revolucijo. Komunistična nevarnost je bila že davno minila, socialisti in komunisti se niso več ganili, postali so tihi in krotki. Kljub vsemu temu so fašisti nadaljevali svoje naskoke.

Zasedali so občinske zastope, odstavljali župane, mobilizirali vedno bolj pogosto svoje čete in jih pošiljali radi malenkosti v boj proti posameznim prefektom. Na videz se je zdelo vse to nesmiselno. Čemu mobilizirati 20.000 ljudi, ko je šlo vendar večkrat za majhen spor, ki bi se bil dal poravnati brez vsake težave? To so bile orožne vaje fašistovske vojske. Bile so predpriprave za prevrat. Treba je bilo poskusiti, kako aparat deluje in koliko odporne moči ima še vlada. Zadnji mesec pred prevratom se je zvršila zadnja poskušnja: fašisti so počeli zasedati državne urade. Polastili so se glavnega civilnega komisariata v Tridentu in zasedli deželni odbor. Vlada se je uklonila in s tem je bila njena usoda zapečatená. Par tednov nato je tekom ene noči zasedla fašistovska vojska skoro v vseh mestih Italije vse poštne in brzojavne urade, železniške postaje, prefektore, policijske urade, pretrgala brzojavne zveze z Rimom in začela korakati od treh strani proti glavnemu mestu. Prevrat se je posrečil na celi črti. Mussolini drži krmilo Italije v roki.

Idejna vsebina in cilji.

Kakšen program namerava uresničiti fašizem v političnem življenju Italije? Kaj je idejno ozadje tega velikega gibanja? Kakšni so cilji, za katerimi stremijo novi gospodarji države?

Postanek fašizma nam že sam na sebi odkriva nekatere temeljne ideje fašistovskega gibanja.

Militarizem.

Fašizem je nastal v boju proti socialistični stranki, ki je omalovaževala pomen italijanske zmage, ki je bila proti vojni in zahtevala, da se kaznujejo mnogoštevilni častniki in generali. Socialisti so nagovarjali vojaštvo na nepokorščino proti svojim predstojnikom in manjšali ugled vojske. Fašisti so nastopili v obrambo armade. Vojska je za fašiste najplemenitejši izraz italijanskega narodnega življenja. Vojska, pravijo, je vzbudila v italijanskem ljudstvu vse skrite moralne sile in ga usposobila za veliko bodočnost. V duhu armade se mora preroditi ves narod. Iz svetovne vojne naj se vzdigne bojevita in junaška Italija. Podlaga vse kulture in vsega napredka je armada. Zato so fašisti militaristi.

Italijanski imperij.

Fašistovsko gibanje je šlo v najodločnejši boj proti socialistom, ki so hoteli ropati Italijo vseh sadov vojaške zmage. Fašisti so napadali Nittija in Giolittija, ker nista znala varovati interesov Italije na mednarodnih konferencah. Odpovedala sta se po nepotrebnem Reki, Dalmaciji, Albaniji, popuščala sta preveč Franciji in Angliji. Tako je zapravila Italija sijajno priložnost povečati svoje kolonije. Italiji je pristojal delež na nemških kolonijah v Afriki in Indijskem oceanu. V Mali Aziji je bila Italija temeljito opeharjena. Bodočnost Italije leži na Sredozemskem

morju, na bližnjem vzhodu in na Balkanu. Italija se mora razširiti, raztegniti mora svojo moč daleč preko mej polotoka. To je zunanja politika fašizma.

Protí centralizmu in birokratizmu.

Italija spada med najbolj centralistične države v Evropi. Njena ustava je napravljena po vzorcu francoske ustave. Rimska vlada združuje v svojih rokah silno oblast. Iz središča upravljajo armade uradnikov celo državo. Tudi o neznatnih krajevnih zadevah odloča Rim. Že petdeset let se vrši v Italiji boj proti centralizmu. Fašisti so sprejeli v program načelo, da je treba odvzeti centralistični državi več kakor polovico dosedanjih poslov. Mussolini je imel 20. septembra t. l. programatičen govor v Vidmu in izjavil v imenu svoje stranke: »Mi hočemo odvzeti državi vse njene gospodarske posle. Ostane policija, ki varuje poštenjake pred atentati tatov in zločincev, ostane pouk in vzgoja novih rodov, ostane armada, ki jamči za nedotakljivost domovine in ostane zunanja politika.« Vlada je pravkar naznanila parlamentu, da se železnice, pošta in brzojav oddajo zasebnim družbam. Same železnice prizadevajo namreč državi poldruho milijardo letnega primanjkljaja.

Protí liberalizmu.

Vseh ostalih poslov države pa ne misli fašizem prepustiti zasebnikom. Kajti fašistovska stranka je odločna nasprotnica liberalizma. Fašisti trdijo, da je liberalizem kriv vseh nesreč, ki so prišli nad italijansko ljudstvo v zadnjem polstoletju. Liberalizem je zanje vir korupcije in gnilobe. Fašistovski prevrat pomeni popolni in končni polom italijanskih liberalnih strank. Poslov, ki se jim država odreče, fašisti niso še določili nikomur. Njihov program je v tem pogledu še neizdelan.

Stanovska organizacija.

Fašisti odklanjajo odločno razredni boj. Socialistom očitajo, da so z razrednim bojem vzgojili razredni egoizem. Delavstvo misli danes le na koristi svojega sloja in pozablja na interese celokupnosti. Razredni boj je delavstvo odtujil domovini in ga izločil iz duševne skupnosti italijanskega naroda. Fašisti hočejo nadomestiti razredni boj z organizacijo vseh stanov. Država mora priznati stanovske organizacije in jim dati zakonito podlago. Vsak sloj, ki je potreben za narodno produkcijo, mora imeti svoje zakonito zastopstvo. Pogajanja in dogovori med zastopniki produktivnih stanov nadomeščajo razredni boj. Kako se bodo stanovi organizirali, o tem fašistovski program nima še določnih načel. Tudi ne govori še fašistovski program o tem, kako bodo posegali stanovi v javno upravo.

Kulturni program.

Fašisti očitajo socializmu in komunizmu materializem. Ob vsaki priliki poudarjajo, da je vsa vrednost naroda v njegovi duševnosti. Narod brez idealov ni narod, temveč čreda. Socialistična stranka

je vzgojila delavstvo, ki je oropano vseh duševnih vrednot, in ga ponižala v njegovem človeškem dostojanstvu. V družabnem življenju morajo stati v ospredju duševni interesi. Fašizem si je nadel nalogo, da obnovi italijanski idealizem. Veličina naroda ni odvisna od števila, temveč od njegove sposobnosti, da razvije v sebi vse svoje duševne sile.

Stališče do vere.

Fašizem ne mara boja proti veri in cerkvi. Poslovník fašistovske vojske trdi celo, »da stoji fašistovska milica v službi Boga in Italijanske domovine«. Vsak fašist, ki vstopi v armado stranke, mora priseči: »V imenu Boga in Italije, v imenu vseh, ki so padli za veličino Italije, prisegam, da se posvetim vsega in za vselej blaginji Italije.« In Mussolini je končal svoj prvi govor v parlamentu z besedami: »Bog mi stoj na strani, da dovedem svoj težki napor do zmagovitega konca.«

Stališče do katoliške cerkve.

Fašizem kaže katoliški cerkvi prijazno lice. Mussolini je govoril večkrat v parlamentu o duševni sili katolicizma in poudarjal svoje spoštovanje za njegovo kulturno poslanstvo. Kot ministrski predsednik je izjavil v parlamentu, da bo vlada ščitila svobodo vseh ver, v prvi vrsti vladajoče katoliške. Nekateri krogi v Italiji mislijo, da bo Mussolini rešil spor med Vatikanom in Italijo.

Toda bilo bi napačno, če bi hoteli iz tega sklepati, da je fašistovska stranka katoliška. Fašisti trdijo sicer, da je njihovo gibanje tudi versko gibanje; toda iz njihovih revij se zrcali glede vere največja zmeda hotenja. Njihovi pristaši se morajo n. pr. držati načela: »Okó za okó, zob za zob, roka za roko, noga za nogo, rana za rano, bunka za bunko!« Kdor se proti ovražniku ne drži tega načela, ta je postavljen med »nečiste«. Tudi navdušenje za katoliško cerkev je postavljeno v službo nacionalizma. Za fašiste je cerkev tista organizacija, ki je raznesla in raznaša po vsem svetu in med vse narode slavo Rima in latinske kulture. Če se postavi v daljnji deželi kapelica katoliške cerkve, je s tem postavljen spomenik Rimu in njegovi kulturi. Duša fašizma je pač le ena, žene ga naprej le ena misel in ena sila, in to je nacionalizem.

Dr. A. Gosar:

„Zveza delovnega ljudstva“.

Ljubljanske občinske volitve pomenijo za naše razmere važen strankarskopoličen napredek. Stranke, oziroma politične skupine, ki izrazito zastopajo koristi takozvanih malih ljudi, to je delavcev in uslužbencev, ter malih obrtnikov in posestnikov, so se na podlagi skupnega delovnega programa združile za enoten nastop, ne glede na načelne razlike, ki jih bistveno ločijo.

Pri nas je ta pojav nov, pa tudi drugod, se sodi, še ni bilo veliko podobnih. Zlasti to, da so krščanski socialisti kot najjačja skupina postavili skupno listo s takozvano »neodvisno delavsko organizacijo« (bivšimi komunisti) in z delom socialnih demokratov, je novum, ki je pri marsikom vzbudil — vsaj za prvi hip — začudenje, in pri nekaterih tudi pomisleke. Zato se mi zdi umestno, da sedaj, ko te vrstice ne morejo več imeti namena vplivati kakorkoli na volitve, ter je zaradi tega objektivna sodba lažja, nekoliko o tem razmislimo in skušamo ta pojav pravilno presojati.

* * *

Politične stranke se ločijo med seboj v prvi vrsti po svojih načelih. Ako bi imeli, kakor stoji v našem programu, dve enakovredni zbornici: eno za kulturne in čistopolitične zadeve, drugo pa za gospodarska in socialna vprašanja, bi bila strankarska grupacija v njih precej enostavna. V politični zbornici bi imeli na eni strani skupino svobodomiselnih, na drugi pa — da rabim kratek, četudi netočen izraz — konservativnih strank. Podobno bi se tudi socialnoekonomska zbornica delila v dva tabora, recimo v kapitalističnega in socialističnega.

Potreba delazmožne večine v celokupnem parlamentu bi seveda vplivala na to razdelitev, da ne bi mogla biti tako čista, kakor bi bilo teoretično želeli, vendar ni dvoma, da bi sistem dveh zbornic parlamentarno življenje v tem pogledu razčistil in poenostavil.

Sedanji enozbornični sistem sili, da se ljudje delijo v stranke, ki morajo zavzemati svoje posebno načelno stališče hkrati v dvojnem oziru, namreč v kulturnem na eni ter gospodarskem in socialnem na drugi strani.

Poleg tega igrajo, zlasti v prehodnih dobah, kadar se ustvarjajo nove države, ali pa se stvari v svojih temeljih preobrazujejo, tudi čistopolitična vprašanja, kakoršno je n. pr. ono o centralizmu in avtonomiji, v strankarskem življenju važno, neredko celo odločilno vlogo. Seveda je stališče strank v teh »čistopolitičnih« vprašanjih v veliki meri odvisno od njihovih kulturnih ter gospodarskih in socialnih nazorov, tako da jim dajejo predvsem le-ti njihovo pravo obilježje.

Dejstvo, da se politične stranke ločijo hkrati po dvojnem kriteriju: kulturnem, gospodarskem, odnosno socialnem, otežkočuje njihov skupni nastop. Vsaka stranka, ki se združi v svrhu parlamentarnega dela s katerikoli drugo, mora namreč v enem ali drugem oziru popustiti od svojih načel. Ako se zveže s stranko, ki zastopa ista kulturna ali politična načela kot ona, mora popustiti v gospodarskih in socialnih vprašanjih, ako pa se obratno druži z enakomislečimi v teh ozirih, mora na drugi strani odnehati od svojega kulturnega stališča, oziroma odložiti svoj kulturni program na poznejši čas.

Ker se nasplošno smatrajo kulturna načela kot važnejša, vidimo, da se v parlamentih največkrat družijo stranke, ki zastopajo iste kulturne ideje, pa naj so si morda v gospodarskih in socialnih pogledih še tako

nasprotno. Socialni demokratje n. pr. gredo običajno s takozvanimi svobodomiselnimi strankami, četudi zastopajo te izrazito kapitalistične interese, ogibljejo pa se navadno zveze s strankami, ki stoje na pozitivno verskem temelju, četudi so jim morda v socialnem pogledu vrlo blizu.

V novejši dobi opažamo seveda, da so gospodarska in socialna vprašanja stopila močno v ospredje. Zlasti zastopniki socialističnih struj so mnogokje pričeli uvidevati, da njihovo kulturnobojno stališče ne more zadovoljiti delavskih mas, marveč da morajo posvetiti mnogo več pažnje pozitivnemu delu na polju gospodarskih in socialnih reform. Na drugi strani pa so se tudi takozvane »konservativne« stranke, ki stoje na pozitivno verskem stališču, zlasti v versko mešanih državah, kakoršna je naša, morale postaviti v svojem lastnem interesu tudi v kulturnih stvareh na najliberalnejše stališče. Edino v popolni svobodi vidijo namreč za sebe jamstvo, da se bodo v medsebojnem tekmovanju tudi njihove ideje širile ter vsled svoje notranje vrednosti in moči končno zmagale.

Iz teh in podobnih razlogov ni danes sodelovanje materialistično-socialističnih, in recimo na verskem temelju stoječih ljudskih strank — ako imajo seveda dovolj izrazito socialen značaj — v zakonodajnih zastopih nič več praktično tako nemogoče, kakor se je še pred nedavnim časom kolikor-toliko upravičeno zdelo. Nemški Centrum je n. pr. od prevrata sem v parlamentu zvezan s socialnodemokratsko stranko v »delovno skupnost« in z njo ter še z drugimi strankami vodi državo v njenih najtežjih časih. Pri vsem tem moramo upoštevati tudi to, da iz načelnih razlik v naziranju dveh strank glede socialnega življenja vobče še nikakor ne sledi, da bi si morali biti njihovi začasni praktični načrti direktno nasprotni in nezdružljivi. To velja zlasti v gospodarskem in socialnem pogledu. Četudi gledajo n. pr. komunisti na državo čisto drugače kot krščanski socialisti, so lahko njihovi načrti glede podrobnega gospodarskega in socialnega dela v obstoječih razmerah kljub temu podobni, ali pa se medseboj celo popolnoma strinjajo.

Notranja nedoslednost ali nesoglasje, ki ga morda pri tem v posameznih strankah opažamo, nas seveda ne sme motiti. Politične stranke moramo namreč vzeti vselej tako, kot se nam v praktičnem življenju kažejo, in ne kakoršne bi po svojem teoretičnem stališču morale biti. Pri socialnih demokratih n. pr. opažamo od njihovega početka sem stalno nesoglasje med teoretično revolucionarnim in praktično socialnoreformističnim naziranjem, oziroma dejstvom. To notranje nesoglasje je bilo končno tudi vzrok njihovega razcepa. Isto nasprotje med teorijo in prakso pa vidimo zdaj tudi pri boljševikih v Rusiji.

Iz vsega tega je torej razvidno, da zaradi načelnih razlik med dvema strankama nikakor še ni izključeno, da bi ne mogli zlasti v podrobnem praktičnem delu na gospodarskem in socialnem polju skupno nastopati. Ako pa velja to nasplošno, mora veljati posebno glede sodelovanja načelno nasprotujočih si strank v občinskih odborih.

Občine imajo namreč v prvi vrsti gospodarske in socialne naloge. Njihov delokrog se razteza sicer tudi na kulturno ter čisto politično polje, ali je tu prav tako in še bolj kot v gospodarskem in socialnem pogledu omejen na podrobno delo, tako da prihajajo načelne razlike v teh dveh ozirih razmeroma le malo do praktične veljave.

Po teh splošnih mislih, ki nam dokazujejo stvarno možnost in notranjo upravičenost enotnega nastopa tudi načelno tako različnih strank, oziroma političnih skupin kot so se strnile v »Zvezo delovnega ljudstva«, bi mogli na eni ali drugi strani obstojati samo še kaki čisto specialni pomisleki proti tej »Zvezi«.

Z naše strani prihajajo v poštev predvsem le dvomi moraličnega značaja. Zveza s socialnimi demokrati, zlasti pa z bivšimi komunisti, je za nas nekaj tako novega, da se ni čuditi, ako bi imel ta ali oni dobromisleči pristaš naše stranke prvi hip pomisleke proti njej. To še toliko bolj, ker so komunisti, posebno zaradi dogodkov v Rusiji, pri nas razkričani kot pravi ljudožeri.

Tu je treba najprej premisliti, ali je običajna sodba, oziroma obsodba komunistov vobče prava. Grozodejstva, ki se jim očitajo, so brez dvoma vredna najhujše obsodbe. Vprašanje je samo, v koliki meri so tega neposredno ali tudi le posredno krivi idejni voditelji in propagatorji komunizma, in v koliko so ti pojavi posledica dolgotrajne vojne z vso njeno moralično propalostjo. Nobenega dvoma ni, da bo mogel vsaj približno pravilno odgovoriti na to vprašanje edino le povsem nepristranski zgodovinar poznejših časov. Eno pa se mi zdi že danes precej gotovo: da namreč pri mnogih, dejansko vse obsodbe vrednih pojavih boljševiškega režima, vendarle preveč pozabljamo, koliko strašnega zla je nakopal človeštvu tudi obstoječi, da rečem kratko, kapitalistični družabni red, posebno še v Rusiji, kjer je bil gospodarski kapitalizem odet v politično obliko najbolj barbarskega samodržavja na svetu. Ako bi na to vedno dovolj mislili, bi bila brez dvoma marsikatera obsodba boljševiških manir dokaj milejša. Toda to le mimogrede.

Vprašanje je dalje tudi to: ali smemo naše bivše komuniste staviti v isto vrsto z ruskimi boljševiki? Morda — seveda le tedaj, če bi bile tudi ostale prilike podobne onim v Rusiji. V naših današnjih razmerah, in to vrh tega v slučaju, ko gre edino za to, kdo bo dobil oblast v eni, četudi največji občini Slovenije, pa ni nobenega dvoma, da se zveza z nekdanjimi komunisti po svojih praktičnih posledicah z ozirom na njihovo revolucionarno stališče le malo ali nič ne razlikuje od zveze s katerokoli drugo stranko.

Z ozirom na stvarne posledice mislimo torej, da z naše strani ne more biti proti zvezi s komunisti dejansko utemeljenih pomislekov. To tem manj, ker so pristali na čisto določen delovni program, ki se v vseh svojih točkah popolnoma krije z našimi načelnimi kakor tudi podrobnimi programatičnimi zahtevami.

Ostal bi torej samo še en pomislek, ki ga je skušalo »Zvezi delovnega ljudstva« nasprotno časopisje bolj ali manj spretno vzbuditi pri najbolj ortodoksnih pristaših SLS, zlasti pri duhovščini, da je namreč zveza s komunisti sama na sebi nekaj nemoralnega in pohujšljivega.

Ta pomislek se da po mojem mnenju najbolje osvetliti, če se spomnimo, da so se krščanske stranke v svrhu skupnega zasledovanja določenih gospodarskih ali socialnih ciljev nešteto krat vezale in da se še vežejo tudi z najbolj svobodomiselnimi meščanskimi strankami, in da se je ob takih prilikah le rekdokdo oglasil ter skušal dokazati nemoralnost in pohujšljivost take zveze.

S tem seveda nismo sicer še ničesar dokazali, pač pa je na ta način celo to vprašanje postavljeno v pravo luč. Da je namreč skupen nastop tudi kulturno nasprotujočih si strank v slučajih, kjer gre predvsem za gospodarske in socialne naloge in kjer ni nevarnosti za njihova kulturna načela, možen, ter dovoljen in celo priporočljiv, to je danes po tako dolgi dobi politično-strankarskega življenja vsakemu povsem nedvoumno. Gre edino le še za to, ali je treba, da razlikujemo, recimo, med buržuaznimi in socialističnimi ali komunističnimi svobodomiselnimi. Čisto teoretično ni potreba takega razlikovanja nujno izključena, kajti tudi svobodomislec se lahko tako razlikuje od svobodomisleca, da bi bilo dovoljeno z enim združiti se, z drugim pa ne. Mislim pa, da smemo na podlagi gornjega trditi, da to v našem slučaju ne velja.

* * *

Potem, ko smo premislili razne ugovore proti zvezi krščanskih socialistov s socialnimi demokrati in bivšimi komunisti, se mi zdi potrebno, da opozorim še na nekatere prednosti, oziroma na pozitivni pomen te zveze.

Predvsem se mi zdi pomembno, da so zastopniki takozvanih malih ljudi pri nas prvič uvideli potrebo skupnega sodelovanja v varstvo skupnih koristi. Dosedaj smo to pač videli zlasti v kapitalističnih krogih, ki so se od nekdanj sem združevali, neglede na morebitne še tako velike razlike v ostalih vprašanjih, vedno in povsod, kjerkoli so zahtevali to njihovi skupni interesi. Z »Zvezo delovnega ljudstva« so tudi na strani delavstva, uslužbencev ter malih obrtnikov in posestnikov prvič premagani predsodki, ki jim dosedaj niso dali, da bi skupno branili svoje koristi.

Mislim tudi, da je s tem korakom dan potreben poudarek gospodarskim in socialnim vprašanjem, ki so dosedaj v našem političnem življenju le vse preveč stala v ozadju ter se smatrala kot nekaj manj važnega, drugovrstnega. Dočim so takozvani pridobitni krogi vedno in povsod imeli pred očmi predvsem svoje materialne koristi ter so vsled tega tudi vedno skupno nastopali, so se dali zlasti delavci le prepogosto zavajati od svojega pravega torišča in cilja. Zato moramo korak, s katerim smo pri nas prvič premostili največje prepade med delovnimi sloji, smatrati kot uvod v treznejšo dobo napolju našega političnega življenja. Solidarnost delovnih

slojev v gospodarskih in socialnih vprašanjih je prvi predpogoj za to; ona je tudi edini protiutež proti že obstoječi solidarnosti kapitalističnih krogov. V tem tiči, po mojem mnenju, glavni pomen »Zveze delovnega ljudstva«.

Dr. Ernst Karel Winter (Dunaj):

Sistem solidarizma po P. Peschu v primeri s Karlom v. Vogelsangom.

V svoji žalnici za papežem Benediktom XV. je opozoril avstrijski katoliški publicist dr. Jožef Eberle na čudovito polariteto, ki se javlja v zgodovini Kristusove cerkve, na naravno in potrebno zaporednost leonskih in pijejskih osebnosti na apostolski stolici. Katoliškemu optimistu, ki veruje v spravo med moderno kulturo in cerkvijo, sledi vedno zopet katoliški pesimist, ki biča modernizem ter modernemu svetu predočuje njegove slabosti in pregrehe. Obe smeri imata svojo vrednost, obe sta cerkveni, obe se medsebojno izpopolnjujeta. Nič ne dokazuje velikopoteznosti in širokogrudnosti katolicizma bolje, kakor vzporednost in zaporednost teh dveh hipov v skupnem katoliškem okviru. Kajti ne samo na prestolu Kristusovega namestnika se vrši ta vrstitev dveh polarnih osebnosti, marveč na vseh popriščih katoliškega življenja, v znanosti in umetnosti, v politiki in gospodarstvu, tako n. pr. tudi v obeh narodnogospodarskih in socialnopolitičnih sistemih srednjeevropskega katolištva, v delih in učnih sestavah P. Henrika Pescha S. J. (rojen 1854) in Karla v. Vogelsanga (1818—1890). Primeri obeh mož, ki v nekem smislu utelešujeta tudi srednjeevropski sever in jug, Berlin in Dunaj, posvečamo to študijo.

Dočim je Vogelsang izšel iz krogov katoliških in avstrijskih romantikov in je smel predvsem Adama Henrika Müllerja smatrati za svojega duševnega očeta, jemlje Pesch svoje misli iz krogov takoimenovanih »katedrskih socialistov«, namreč tistih liberalcev, ki so se dosledno razvili v socialiste, ne da bi računali s prevratom obstoječega družabnega reda. Müllerja in Vogelsanga veže podobna notranja in zunanja usoda življenja. Oba moža sta bila kot protestanta rojena v severni Nemčiji, oba sta se na avstrijskem jugu vrnila domov v naročje cerkve in postala zgledna Avstrijca, kakor toliko nemških pionirjev pred njima in za njima. Kar je Müller v prvi generaciji 19. stoletja kot romantik genialno načrtal v lahnih obrisih, to je Vogelsang, avtor najsmelejšega in najdoslednejšega katoliškega kulturno- in socialnoreformnega programa, v tretji generaciji v kristalnojasnih katoliških besedah izgovoril. Tako nam velja Vogelsang kot dovršilec romantike. Drugače Pesch, vodilni narodni gospodar in socialni politik nemškega katolištva, ki ni vplival na srednjo Evropo z Dunaja kakor Vogelsang, ampak iz Berlina. Kakor se je Vogelsang čutil zastopnika idealne, v srednji vek segajoče »universitas austriaca«.

kakor so jo tekom stoletje uteleševali Engelbert pl. Admont in Henrik pl. Langenstein, Peter Canisius in Peter Pazmany, Adam Henrik Müller in Karel Ludovik Haller, tako se čuti Pesch predvsem učenca »societatis Jesu«, katere veličastna pravila odkazujejo vsakemu posameznemu patru čisto določeno strokovno polje, katero naj preorje. Dočim je v prvem slučaju izbira talentov prepuščena bolj igri narave in Previdnosti, stopa v drugem slučaju na njeno mesto organizacija. Tako razpolaga družba Jezusova z velikim številom resnih in marljivih strokovnjakov na vseh popriščih stroge znanosti, dočim se umetnost prve vrste ne da ne naučiti ne ukazati, marveč jo dobi otrok v zibelko kot svoboden dar božji. Ako prihaja pri Peschu poleg njegovega reda tudi tradicija vpoštev, potem je na vsak način bliže ženevskemu protestantu Simon de de Sismondiju nego A. H. Müllerju. Müller in Sismondi sta bila sodobnika; oba zastopata v načelu isti ideal, s to razliko seveda, da smatra Sismondi ideal za nepraktično teorijo, za iluzijo, Müller pa nasprotno gradi svojo socialno politiko na spoznanjih in priznanih idealih; oba moža sta v tej točki podobna svojim naslednikoma Vogelsangu in Peschu. Kot učitelj navaja Pesch sam »katedrske socialiste« ali »solidariste« Viljema Roscherja in Alberta Schäffleja, ki stojita v ostalem tudi že med Müllerjem in Vogelsangom, dalje Adolfa Wagnerja (Berlin) in Evgena Phillipowicha pl. Phillipsberga (Dunaj), prvi učenec »hohenzollernskega komunista« Karla Rodbrota pl. Jagetzowa, drugi takomenovane »avstrijske šole« Karla Mengerja, Evgena Böhm-Bawerka, Friderika Wieserja, Emila Saxa itd. Vsi ti možje igrajo v učnih knjigah moderne narodnega gospodarstva in socialne politike v smislu strokovne vseučiliške znanosti svoje velike vloge, s katoliškega stališča jih pa moramo v splošnem odkloniti; kar pa je pozitivnega v njihovih naukih, je Pesch z resnostjo in marljivostjo zbral in nam podal. Po vsem tem bi človeku ušel paradokson, da je Pesch jezuit, po svojih duševnih prednikih bolj protestantovsko, na vsak način moderneje orientiran nego Müller in Vogelsang, oba konvertita. S tem je istočasno v zvezi okolnost, da Pesch živi in uči v Berlinu, Müller in Vogelsang sta pa delovala na Dunaju in preko Dunaja, da Pesch misli bolj nacionalno, oba romantika pa univerzalnejše.

* * *

V najglobljem bistvu pomenja nasprotje med Peschom in Vogelsangom teologični problem. Vogelsang ustvarja iz katoliškega središča, on govori in piše za katoličane, on prinaša katoliški credo, jasno cerkveno simboliko sredi v narodnogospodarske in socialnopolitične probleme. Na drugi strani se Pesch namenoma ne obrača zgolj na katoliške slušatelje in čitatelje; zato se izogiblje ločilnih naukov, da moderne pritegne, ne pa odbije. Kakor hoče Vogelsang katoliški program ob sebi predstaviti, tako bi se Pesch rad zvezal z dobrim jedrom, s tistim, kar je po naravi itak katoliškega v liberalnih in socialističnih polovičnostih. V prvem slučaju

sodeluje avtor načel na uresničenju ideje, v drugem slučaju pedagog in psiholog ne misli toliko na to, da služi ideji, kakor da pridobiva blodeče človeške duše. Tam je gonilna sila resnica, tu ljubezen. Za to nasprotje ni boljšega gesla kakor besede sv. pisma pri Janezu 16, 12—13: »Veliko imam še povedati, toda sedaj tega še ne morete nositi. Ko pa pride Duh resnice, vas bo učil resnice.« Dokler ne pride sv. Duh, božja beseda ne sme vsega povedati!

P. Pesch imenuje svoj sistem »solidarizem«; to mu je sinteza med individualizmom in socializmom. Pesch in Vogelsang, oba avtorja verujeta s katoliškimi mistiki v Resnico, križano med dvema razbojniki. Dočim pa Vogelsang najde resnico z Janezovega stališča ob vznožju križa s pogledom na Odrešenika, pa skuša Pesch predstaviti to resnico s stališča obeh sokrižanih s pogledom na obe zmoti na desni in levi. Eden vidi samo resnico, nič drugega; drugi pa vidi resnico šele kot sredo med dvema zmotama. Individualizem in socializem sta ekstrema, katera veže med seboj kot tretji, posredovalni, mostove gradeči sistem — solidarizem. Po Peschu se zdi na ta način življenje kot grajenje mostov med desno in levo, po Vogelsangu pa je življenje iz ene srede zajeta celota in zaključenost. Pesch izvaja svoj solidarizem iz natančnega poznavanja individualizma in socializma; brez teh dveh ni solidarizma. Vogelsangov sistem obstoja onstran obeh zmot, brez obeh polovičnosti, obstoja ob sebi in iz sebe. Pesch pozna vse liberalne in socialistične avtorje skozi in skozi; Vogelsang zajema skoraj samo iz A. H. Müllerja, nekoliko še iz Roscherja in Schäffleja, drugače pa le iz lastnega obilja. Vogelsang nam pokaže bistvo življenja, njegovo celotnost in zaključenost, Pesch pa nasprotno bolj pogled, ki ga nudi zunaj stoječim kot zlata sredi med dvema ekstremoma. Vogelsang najde resnico po genialnem, intuitivnem potu, Pesch se ji približuje po virtuoznih potih. Pesch ostane na ta način v Vogelsangovi metodi prestopnja. S tem pa nočemo trditi, da Pesch ne bi mogel tudi tako kakor Vogelsang, marveč samo, da si je moral pač izbrati druge naloge, namreč pridobivanje modernih za katolicizem.

Čisto različno stališče zavzemata oba avtorja nasproti srednjemu veku in nasproti moderni. Po sliki, ki jo Müller in Vogelsang izvajata iz narave človeka in družbe in ki jo začrtavata o pravem kulturnem in gospodarskem redu, jima velja srednjeveški stanovski in fevdni red kot družabna gotika za zgodovinski ideal, ki miselni slikli najbolj odgovarja. Po odpadu narodov od cerkve v »renesanci« in »reformaciji« — tako pravita — je nastala moderna, njen revolucionarni kapitalizem in individualizem, kot reakcija proti temu pa končno njen komunizem in socializem; vsa kulturna in socialna reforma mora stremiti za tem, da idejo srednjega veka, drobečo se gotično stolnico z vsemi sredstvi moderne tehnike obnovi. Na drugi strani pa smatra Pesch srednji vek in moderno za neki potrebni fazi evropskega razvoja, zanj ni nobenega odpada, zato tudi ni treba nobenega preobrata. Dočim Vogelsang »moderne pridobitve«

zelo skeptično presoja, se Pesch bolj nagiba k optimizmu. Vogelsang hoče boljše, dovršenejše, zdravejše družabne temelje, Pesch pa misli samo na drugo poslopje. Tako potrjuje Pesch moderno vsaj v mnogih oblikah, dočim Vogelsang vse te oblike, bankarstvo in borzijanstvo, delniški industrializem, proletariat itd. kot izrastke modernih idej zanikava. Vogelsang veruje samo v velikopotezno reformo, ki z modernizmom konča na vseh popriščih ter spravi tehniko z brezobzirno spremeno v službo kulture, človeka, družine; Pesch nasprotno modernih temeljev noče razdejeti, niti jih spraviti v nevarnost. Tako izvira iz dvojnega naziranja dvojna taktika, liberalna in radikalna.

Kdor priznava kapitalizem in industrializem, ta tudi tvoritve proletariata, razkroja stanov, razpada zadnjega mestnega in kmetskega srednjega stanu, izgube samostojnosti samostojnih, izkoreninjenja ukoreninjenih načelno ne more več odklanjati. Tako tudi Pesch dopušča proletariat kot razred, ki ga zahteva moderna, njena kultura in civilizacija, in ki ga je treba predvsem organizirati, finančno in gospodarsko povzdigniti. Pesch meni s tem koncem koncev pojačenje kapitalizma à la Krupp in Ballin, Stinnes in Rathenau. Vogelsang nasprotno hoče proletariat premagati, on zahteva, da se ta produkt razkroja in razpada preobrazi zopet v stare stánove. Ne na mehanističnem industrializmu, marveč na družinski kulturi, na rokodelskih obratih, opremljenih z vsemi modernimi tehničnimi možnostmi, združno razčlenjenih, naj počiva narodno gospodarstvo. Reforma pomeni po njem razproletariziranje, zgradbo stanov, osušitev proletarskega močvirja, podiranje mamutske industrije. Pesch seveda vidi, kako brezupna so zaenkrat taka prizadevanja v modernih veledržavah; on je preveč praktičen realist, premalo živi idealist, premalo mistik, da bi mogel verovati v kak čudež božji, v apokaliptične jezdece. Tako se njegov načrt zadovoljuje z ohranitvijo še ostalega srednjega stanu in zahteva izboljšanje pogojev za proletariat. S tem se odpoveduje novemu redu in novi razčlembi družbe in se omejuje na to, da dobe sedanje razmere kolikor mogoče tisti pravec, v katerem morejo postati znosne. Od tega, da prehaja razvoj polagoma od zlega k dobremu, od kapitalizma in komunizma k solidarizmu, si obeta Pesch obnovo kulture in družbe. Dočim dovoljujejo Vogelsangove ideje samo dve možnosti, ali naglo obnovo po katoliški državi ali pa počasno obnovo po družini kot celici družbe ter po stanovskem prepletu katoliških družin, vztraja Pesch na tretji možnosti, na obnovi potom političnih strank, društev, časnikov, strokovnih organizacij, bank itd. na tleh moderne države. Kdo ima prav, bo pokazala šele bodočnost.

* * *

Zaenkrat odločitev za tega ali onega avtorja za nas katoličane srednje Evrope niti ni tako zelo nujna, marveč je nujnejše spoznanje, v čem nam moreta biti oba učitelja. Vogelsang se zdi kakor Müller predvsem u metnik, videc, Pesch pa nasprotno marljiv znanstvenik. Ta

razlika pove vse. Vogelsang riše v velikih obrisih, v genialnih, velikopoteznih osnutkih, ki nočejo biti nikake fotografije, Pesch pa fotografira majhne podrobnosti in zlađa te mikroskopične slike v mozaike. Na ta način en avtor lahko prezre najvažnejša vprašanja, drugi pa nasprotno izgubi okvir in zvezo. Vogelsang nam je zapustil kot publicist, kar je predvsem bil, iztrgane liste, sestavke, članke. Pesch nam je podal svojo čudovito učenost in uspeh svoje načitanosti v treh debelih zvezkih svojega glavnega dela: »Lehrbuch der Nationalökonomie (1905/13) in v mnogih delih v »Stimmen aus Maria Laach«, sedaj »Stimmen der Zeit«. Tako končno oba tipa drug drugega izpopolnjujeta. Kdor se po smernicah, ki jih daje Vogelsang, posluđuje Peschovih knjig, ta bo videl, da daje obilje snovi, ki ga je zbral Pesch, velikopoteznim Vogelsangovim slikam šele življenje in barvo. Ta čudež pa, da dva avtorja, ki drug drugemu mnogokrat tako nasprotujeta, končno vendarle stremita proti enemu skupnemu cilju, da moreta kljub medsebojnemu nasprotju v temelju vendarle drug drugega izpopolnjevati, ta veliki čudež se ne dogaja nikjer drugod na svetu kakor v božji Cerkvi, ki po stari pavlinski besedi ne pozna in ne razlikuje ne poganov, ne judov, ne gospodov, ne hlapcev, ne moža, ne žene, marveč v vseh obrazuje enega Gospoda in Boga Jezusa Kristusa.

Fran Erjavec:

Centralizem in socialna politika.

Centralistična oblika državne organizacije nasprotuje že osnovnim pojmom demokratizma, ki predpostavlja najširšo samoupravo posameznih socialnih edinic, zato jo je odklanjati načeloma kot reakcionarno. Nobenega dvoma pa ni, da je gotove panoge javne uprave v njihovem lastnem interesu treba do neke gotove meje centralizirati, to je, voditi in upravljati enotno iz enega središča, v katerem se stikajo vse niti. Med te upravne panoge spada tudi velik del socialno-političnih vprašanj, ki že po svojem značaju ali pa svojem namenu zahtevajo precejšnjo centralizacijo (n. pr. posredovalnice za delo), ali jim je pa centralizacija sicer v korist, kakor n. pr. različnim zavarovanjem, ker postanejo s tem gospodarsko jačja. Nekaterih socialno-političnih zadev sploh ni mogoče popolnoma decentralizirati (n. pr. invalidnega skrbstva), medtem ko spadajo zopet druge brez dvoma samo v področje nižjih upravnih edinic (n. pr. skrb za delavska stanovanja).

Kakor je razvidno že iz teh vrstic, ni mogoče postaviti glede centralizacije in decentralizacije posameznih socialno-političnih vprašanj nobenega enotnega načela, temveč je treba obravnavati vsako zase glede na njegov poseben značaj. Nekatera spadajo brez dvoma popolnoma v področje nižjih upravnih organov (občin in okrajev), medtem ko se morejo druga razviti le na širokih teritorijih (v celi pokrajini ali celo državi).

Pa tudi ta princip more seveda veljati le za normalne razmere in že konsolidirane, vsaj kolikor toliko enotno razvite države, kajti neobhodno potreben predpogoj vsake centralizacije so vsaj kolikor toliko enotno razvite razmere na dotičnem teritoriju. Če preotrimo s tega stališča našo državo, moramo konstatirati, da ji manjka baš tega nujnega predpogoja, ko smo za enkrat samo še politična zveza gospodarsko in kulturno popolnoma ali vsaj zelo različnih pokrajin, ki prikazujejo popolnoma različne razmere in potrebe, socialna politika more in mora biti pa vedno le produkt teh in v najtesnejšem kontaktu z živim življenjem. A kako je v tem pogledu pri nas? Tu mali in srednji kmet, tam mogočen veleposestnik, drugod pa še sistem »kmetov« in »kolonov«; tu industrijsko že precej visoko razvita zemlja, tam še obrt komaj v prvih povojih, tu zapadna kultura in civilizacija z vsem svojim inventarjem že v širokem razmahu, tam še primitivno patriarhalno življenje s krvno osveto itd. Jasno je torej, da o kakih enotnih razmerah in potrebah pri nas še ne more biti niti govora, zato mora tudi vsak poizkus centralizacije različnih socialnopolitičnih institucij in enotne socialne zakonodaje roditi le popolen neuspeh ter ustvarjati same anahronizme: nekatere pokrajine bi jim že davno odrasle, a druge še niti izdaleka ne dorasle.

Pravilnost tega teoretičnega zaključka nam potrjuje razvoj dogodkov pri nas vsak dan jasneje. Po prevratu smo izpopolnili pri nas z veliko naglico, uspešnostjo in ljubeznijo več kot pomanjkljivo avstrijsko socialnopolitično zakonodajo in uvedli celo vrsto nujnih socialno-političnih institucij in uredb. Z uveljavljanjem nesrečnega centralističnega stremjenja si je pa prilastila kompetenco za vse te stvari centralna vlada in s tem je bilo tudi čez noč konec vsakega nadaljnega ustvarjanja, pa tudi smotrenega razvijanja že ustvarjenih institucij ter uredb, ki se morejo šele po daljših variacijah povsem prilagoditi dejanskim razmeram in potrebam. Mesto da bi se pustila posameznim pokrajinam svoboda samoustvarjanja ali nadaljnega razvoja tozadevnih institucij, centralna vlada naj bi pa dajala kvečjemu le glavne smernice, ki bi vodile do nekega gotovega skupnega cilja, so se sestavljale z največjim diletantizmom različne »enotne uredbe«, ki se niso opirale ne na tozadevno tradicijo v posameznih pokrajinah, ne na njihove dejanske razmere in potrebe, zakonodajni odbor jih je pa potem brez vsakega studija in premisleka odglasoval ali pa v njih kar na slepo črtal in vstavljal. Tako smo dobili »Zakon o zaščiti delavcev«, »Zakon o zavarovanju delavcev«, »Zakon o inspekciji dela« itd., ki predpisujejo pogosto pravcate absurdnosti in s katerimi večina pokrajin ne bo vedela kaj začeti. V nekaterih pokrajinah so ti zakoni bistveno poslabšali še celo predvojno stanje, druge pokrajine pa nimajo še niti najprimitivnejših predpogojev za njihovo realizacijo. Kako naj se izvede n. pr. bolniško zavarovanje poslov v pokrajinah, ki še nimajo organiziranih niti občin, ter je cele dneve hoda do prvega zdravnika? To bi bilo težko tudi tam, kjer stoji centralna uprava na višku svoje naloge, dočim pri nas nikakor ne moremo prezreti žalostnega dejstva, da

služijo danes vodilna mesta najvažnejših socialnih institucij pogosto za sinekure strankarjem, ki dotičnih ustanov poprej še nikdar v življenju videli niso. Tako poraja centralizacija socialno-političnih ustanov za življenje večji del nezmožne organizme, ki ne morejo zadovoljiti nikogar, ne morejo dovolj uspešno delovati in so zato čez mero drage.

Kako temu odpomoči?

Tudi v tem pogledu more ozdraviti sedanje nevzdržne razmere bodoča revizija ustave, ki nikakor ne sme pozabiti na to prevažno panogo javne uprave in zakonodaje. Takoj po reviziji ustave bo treba tudi povsem revidirati vso dosedanjo našo socialno-politično zakonodajo in jo prilagoditi našim dejanskim razmeram in potrebam. Treba bo jasno opredeliti kompetenco za posamezne socialno-politične panoge in na podlagi dosedanjih izkušenj ter pregreškov in neuspehov točno označiti socialne naloge nižjih upravnih edinic. Centralna zakonodaja bo morala določiti le neke minimume ter za gotove panoge začrtati vodilne smernice, vse drugo bo moralo biti prepuščeno pokrajinski upravi in zakonodaji, ki bo morala biti pri nas nekaka nositeljica vsega socialnega skrbstva, kajti posamezne pokrajine izkazujejo iz umljivih vzrokov vendarle neke homogene razmere in potrebe, na katere edino se mora naslanjati vsa socialna politika v dotični pokrajini, če hoče izpolnjevati one naloge, ki ji pripadajo.

Brez dvoma bo ostalo še nekaj socialno-političnih vprašanj, ki bodo morala ostati v vsakem slučaju v delokrogu osrednje uprave (n. pr. izseljeniško vprašanje), druga pa vsaj v delokrogu osrednje zakonodaje (n. pr. invalidsko vprašanje), a glavni del se bo moral vsekako osredotočiti okrog pokrajinske uprave in zakonodaje, ki bo morala na podlagi vodilnih smernic osrednje zakonodaje zgraditi in izdelati vse socialno-politične zakone zase, za okraje in za občine na podlagi razmer, izkušenj in potreb svojega področja. V interesu mnogih socialno-političnih institucij bo, če bodo tudi potem poiskale nekake kooperacije s sličnimi institucijami po drugih pokrajinah (n. pr. zavarovalni zavodi, posredovalnice za delo, delavske zbornice), vendar bo pa njihova centralizacija še dolgo, dolgo nemogoča in le v neizmerno škodo teh institucij samih. Marsikako panogo socialnega skrbstva bo pa treba seveda sploh prepustiti najnižjim upravnim edinicom (občinam in okrajem) in dolžnost pokrajinske uprave bo le kontrolirati, če in kako izvršujejo zakonito predpisani minimum.

Samo na ta način bi prišli v doglednem času do uspešnega in ustvarjajočega dela na polju socialnega skrbstva, ki se mu posveča doslej žal vse premalo pažnje. Stvar zainteresiranih slojev, zlasti pa delavstva je, da se pri bodoči reviziji ustave na ta prevažna vprašanja ne bo pozabilo.

Dr. Anton Korošec:

Obvezno delo na Bolgarskem.

Po določbah mirovne pogodbe v Neuillyu Bolgarska ne sme imeti stalne, obvezne vojske. Vlada Al. Stambolijskega se je tem določbam lojalno uklonila, a vendar je hotela domovini v korist še nadalje uporabljati pripravljenost ljudstva, da vsakoletno odpošlje od domačih ognjišč v službo domovine svoje mlade sinove. Ker je morala pasti obveznost vojaštva, je vpeljala vlada Stambolijskega obveznost dela. Zakon o obveznem delu se je potrdil z ukazom od 5. junija 1920 in je stopil v veljavo 14. junija istega leta.

Komaj je bil zakon razglašen, že je zadel na veliko nasprotstvo tujih držav, ki so z zavistjo čutile v tem zkonu velikanski pogon za kulturni in gospodarski napredek Bolgarske. In zato so tožile pri najvišjem svetu v Versaillesu, da pomeni zakon o obveznem delu le prikrito vojno organizacijo. Posebna vojna komisija zaveznikov je stvar preiskovala, našla, da obvezno delo nima sicer nič opraviti z vojno organizacijo, vendar je zahtevala, da se zakon v toliko izpremeni, da bo pomiril bojazen sosedov. Bolgarska vlada se je uklonila tudi tej zahtevi in zakon se izvršuje sedaj v nekoliko izpremenjeni obliki.

Zakon o obveznem delu obvezuje vsakega bolgarskega državljana moškega in ženskega spola k delu za javnost, in sicer moške od 20. leta do 40., a ženske od 16. do 30. leta. Obvezno delo ali pravzaprav služba po zakonu za obvezno delo traja od 3 do 8 mesecev za moške in do 4 mesece za ženske. Kdor je odslužil v javnem delu svojo obvezno dobo, se lahko druga leta (do 40. leta moški, do 30. leta ženske) kliče v javno službo vsakoletno samo do 21 dni. Le občine imajo pravico, v izredno nujnih slučajih klicati v službo do 50. leta za potrebe občin.

Stari zakon o obveznem delu ni poznal odkupovanja in nadomestovanja, obvezno delo je bila osebna dolžnost vsakega državljana, neizvzemši kralja in kraljevsko rodbino. Tudi to določbo je morala Bolgarska na zahtevo svojih neprijateljev opustiti. Brezdvomno tu niso bili militaristični razlogi merodajni za izpremembo, nego samo skrb za buržujsko udobnost. Odkupnina ni manjša od 100 levov. Ravnateljstvo obveznega dela je zračunilo, da bodo občine dobivale letno približno do 200 milijonov levov za odkupnino.

Vsled intervencije aliiranih držav se ne smejo vsi obvezanci enega letnika vpoklicati v istem letu, ampak samo po 30% od letnika, ker bi sicer institucija tudi v tem oziru preveč ličila na militarizem. Najmlajši letnik je l. 1921 obsegal po uradni statistiki 47.396 moških obvezancev.

Za izvrševanje zakona o obveznem delu je v ministrstvu za javna dela ustanovljeno glavno ravnateljstvo za obvezno delo z glavnim ravnateljem na čelu, ki ga imenuje minister v sporazumu z ministrskim svetom. Po starem zakonu je bilo ravnateljstvo razdeljeno v tri oddelke, v administrativni, tehnični in ekonomski; razen tega se je ustanovil najvišji svet za obvezno delo, kateri se je sestavljal iz glavnega ravnatelja in glavnih tajnikov vseh ministrstev. Komisija zaveznikov je zahtevala, da se odpravijo sekcije in se izpremeni sestava najvišjega sveta. Ta je sedaj sestavljen iz glavnega ravnatelja in iz treh stalnih članov, ki imajo dajati iniciativo za naloge, ki jih ima izvrševati organizacija za obvezno delo. V vsakem političnem okraju je pri okrajnem inženirju ustanovljen okrajni urad za obvezno delo. Njih naloga je izvrševati vpoklic obvezancev, razdeljevati vpoklicance ter jih uporabljati pri delu. Okrajni urad ima tri oddelke: upravni, tehnični in gospodarski. Neposredni organi teh uradov so občinski sveti.

Osrednja organizacija ima samo nalogo, da vodi celo ustanovo, da jo nadzoruje in eksploatira velike tovarne, delavnice itd. V okrajnih uradih je središče za potrebno proizvodnjo v okrajih, torej podrobno delo. Okrajnih uradov je 11,

ker so nekateri politični okrajji združeni v en okrajni urad. Vsak politični okraj ima zadrugo za obvezno delo, tako da je 15 okrajnih zadrug za obvezno delo. Zadruga je organizacija obveznih delavcev. Vsaka zadruga ima svoje skupine za proizvodnje. Cilj teh skupin je, da zasigurajo proizvodnjo, potrebno za lastno vzdrževanje in za vajo v različnih strokah. V vsaki zadruzi se nahajajo tri skupine: prva za proizvodnjo, to so vrtnarji, mesarji, peki. Te stroke se poučujejo po strokovnih mojstrih, a obvezanci so obenem učenci, ki istočasno oskrbujejo skupine s sočivjem, z mesom in kruhom zadruge, oziroma okrajne urade. Druga skupina za transport in za stražo pri skladiščih za živež, orodje, obleko itd. Tretja za tehniko, v kateri se nahajajo tesarji, kleparji, podkovači, zidarji, kolarji, slikarji, mizarji; v njej se izobrazujejo tudi šoferji in njih pomočniki.

Razen teh organizacijskih edinic so še pri vsakem okrajnem uradu ustanovljene: 1. pri okrajnem uradu Vrača stanica za svinjerejo (v Belogradčiku) in stanica za ribolov (v Orehovu); 2. pri uradu Kuman stanica za svinjerejo (Razgrad) in briketerija v Kumnu; 3. pri uradu Varna stanica za ribolov; 4. Sliven — svinjereja. Neposredno ravnanstvu za delo so podrejene: 1. Mizarska delavnica v Kumnu; 2. krojaški atelje v Kumnu; 3. državna briketerija pri Sofiji; 4. krojaški atelje v Slivni; 5. čevlarska delavnica v Gornji Banji; 6. pristava samostana sv. Nikolaja v Kaludžerovem; 7. pristava Kabijuk pri Kumnu; 8. moderna apnena peč pri Varni.

Obvezni delavci so že v prvem letu 1920/1921 izvršili velikansko delo, čeprav so redni obvezanci, ki morajo služiti od 3 do 8 mesecev, to leto lahko delali le tri mesece, in čeprav še tudi delo izrednih delavcev, ki se lahko vpokličejo do 21 dni, ni bilo dovoljno organizirano. Popravljali so železnice in ceste, gradili nove ter si za to vse orodje in material, ki je potreben in je v domovini na razpoložo, pripravili po načelih zaokroženega gospodarstva sami. Delali so na stanicah za konjerejo, svinjerejo, govedorejo, ovčjerejo, v trtnicah, v kamnolomih. Popravljali in napravljali so po občinah vodovode in studence, mostove, ulice, zgradbe, brodove, osuševali barja, sekali les za zgradbe in drva, pripravljali gramoz in zdrobljeno kamenje, zidali cementne tovarne, opekarne in peči za apno, gradili šole in jih popravljali, istotako cerkve in minarete, postavljali telegrafске naprave, popravljali vagoni, pomagali v sviloreji itd. itd. Statistika izvršenega obveznega dela je naravnost velikanska, izvršeno delo samo najmnogovrstnejše.

Statistika pa seveda ne more povedati, koliko kulture je zaneslo obvezno delo v narodove mase s tem, da je obvezance učilo po strokovnih šolah, stanicah in okrajnih šolah ter jih pri vsem obveznem delu navajalo na opravila, ki se bodo doma na posestvu kakor v občini dala ob vsaki priliki najboljšo uporabiti.

Ženske se za l. 1920/21 še niso vpoklicale na obvezno delo, ker je ta stvar, kakor pravi naš vir (Le travail obligatoire en Bulgarie par Christo Stoyanoff, directeur général du travail obligatoire, Sofia, 1922) delikatna in treba, da se zrelo premisli. Novejših uradnih podatkov še ni na razpoložo. A iz privatnih poročil izvem, da so letos že tudi ženske bile vpoklicane ter se uporabile v pisarnah, bolnišnicah, gospodinjstkih šolah, tečajih za šivanje, za čebelarstvo, svilorejo, perutninarstvo, sadjarstvo, vrtnarstvo itd.

Skraja je bilo proti obveznemu delu mnogo odpora pri moškem in ženskem spolu, posebno v vrstah intelektualcev in bogatašev. Sedaj je povečini to nasprotstvo prenehalo in obvezno delo se smatra za državljansko in socialno dolžnost. Resni ljudje, ki imajo široko obzorje, so enodušno prepričanja, da je izmed vseh držav v Evropi Bolgarska kulturno po vojski najbolj napredovala. To je naredilo obvezno delo.

Pregled.

K notranjepolitičnemu položaju.

Po zagrebškem kongresu intelektualnih delavcev se je začel notranjepolitični položaj v naši državi razvijati v novo smer, v smer opozicionalnih strank. Opozicionalne stranke nimajo enotnega programa, kakor ga tudi vladne nimajo, družijo jih pa prepričanje, da je centralistična ureditev države poleg korupcije, ki je zavlada v vrstah vladnih strank, glavni izvor nezadovoljnosti ljudstva in neurejenih razmer v državi. Nasprotno družijo nehomogene vladne stranke, ako ne upoštevamo njihove volje in želje po vladanju, centralistično mišljenje. Že pred zagrebškim kongresom se je zbiralo v pristaših vladnih strank samih nezadovoljstvo z režimom in je dobivalo vedno več tal prepričanje, da je centralistična ureditev države škodljiva in da ne bo držala, ne samaposebi in ne s stališča, ker ji nasprotuje velika večina tako hrvatskega kakor slovenskega naroda. Nezadovoljnost s centralistično uredbo države je na izrazit način kazal Hrvatski blok, Slovenska ljudska in Hrvatska pučka stranka sta pa takoj ob sprejetju vidovdanske ustave napovedali aktivni boj centralizmu in režimu, ki ga je ustvaril in ga vzdržuje.

Ta borba bi bila lahko uspešnejša, ako bi bila taktika celokupne opozicije enotna. Tako pa ni bila vedno enotna niti v narodni skupščini, kjer se je pokazala kot dosledna in neizprosna, pa vendar stvarna samo opozicija Jugoslovanskega kluba; Hrvatski blok je pa smatral za umestnejšo taktiko abstinence. Ta taktika bi bila upravičena, ako bi bilo utemeljeno upanje, da bo sploh mogoče povoljno urediti naše notranjepolitične razmere na mednarodnem forumu in ako ne bi bilo nevarno prepustiti usodo Hrvatov in Slovencev forumu, kjer imajo naši nasprotniki še vedno več vpliva nego mi sami. V tem oziru je bilo mišljenje Jugoslovanskega kluba drugačno kakor v Hrvatskem bloku in je morala biti čisto logično različna njuna taktika. Sodim, da je čas dal prav taktiki Jugoslovanskega kluba, oziroma strankama, ki ju klub zastopa v skupščini.

Odkar se je Hrvatski blok odločil, da se udeleži aktivne borbe v narodni skupščini, bo enotna taktična fronta omogočena, ako bo za to dobre volje od vseh strani, in brez dvoma potem tudi uspešna. Pri Jugoslovanskem klubu te dobre volje ne bo manjkalo. Saj je isti že dosedaj, in sicer edini v skupščini branil pristaše Hrvatskega bloka in interese, ki jih je zastopal Hrvatski blok izven parlamenta. Prepričan sem, da je od Hrvatskega bloka pričakovati isto.

O parlamentarnih kombinacijah, ki so možne po prihodu v narodno skupščino, pisati, bi bilo pregodaj, ker so razne sku-

pine, ki bi prišle v poštev za sestavo bodisi vladnega bodisi opozicijskega bloka, glede svojega stališča do najvažnejših političnih vprašanj in glede odnošajev v lastnih strankah premalo odrejene in odločne. Tako n. pr. sedaj še ni mogoče presoditi, ali more priti v poštev Davidovičeva skupina v demokratskem klubu. Zdi se, da ne, ker sta oba klubova krila, tako Pribičevićev kakor Davidovičev oslabela, in tvori jedro kluba tretja skupina, centrum, ki je najmočnejši in drži klub skupaj.

Najtežje je v parlamentu sodelovanje s parlamentarnimi klubi ali skupinami, pri katerih nikdar ne veš, kaj da hočejo in kakšen da je njihov program. To so tudi vedno nezanesljivi kombatanti. Od sedanje opozicije imata jasen in konkretno izdelan načrt o izpremembi vidovdanske ustave samo Protić in Jugoslovanski klub. O Hrvatskem bloku se to ne more trditi, vsaj objavljen nikdar ni bil njegov načrt. Podajal je pač posamezne izjave, ki pa jih je čitatelj lahko vsakokrat drugače umeval in razlagal. Tudi Radićev načrt o konfederaciji je nejasen, ker podaja pač idejo, ne pa tudi podrobnegega načrta. Radić v svojih izjavah razlikuje konfederacijo od federacije s sledečimi oznakami: Priznanje suverene Hrvatske, ki more pridržati svojo popolno samostojnost in ji svoji konfederativni zajednici s Srbijo ni treba prepustiti ničesar drugega nego to, kar s svobodno voljo svojega predstavnštva v svojem hrvatskem parlamentu prizna kot skupne posle. Kateri politik more reči, da sedaj ve, kakšen da je Radićev državno-pravni načrt? Tudi razne druge izjave tako Hrvatskega bloka kakor Radića samega ne podajajo programa Hrvatskega bloka, ampak le splošne smernice, kakor n. pr. izjave, da more Hrvatska republikanska seljačka stranka govoriti samo o sporazumu, ki ga sklenejo Hrvati in Srbi samo kot narod z narodom, kot enak z enakim. S celotnim narodom kot takim ni mogoče razpravljati, ampak le s predstavniki, ki jih določi narod pri volitvah, in to so parlamentarne skupine.

Vsa ta nejasnost bo pa zadobila takoj konkretno obliko, ko nastopi Hrvatski blok v parlamentu, precizira tam svoje stališče do posameznih vprašanj in se začne pogajati z drugimi skupinami. To je želeli in to bo celotni položaj v državi v doglednem času razbistrilo.

Franc Smodej.

Svetovnopolitični položaj.

Svetovna politika se suče okoli lozanske konference, katera je bila sklicana v svrhu razpleta turškega vprašanja. Nova turška država, ki jo predstavlja angorska narodna skupščina, je s svojo zmago nad Grčijo raztrgala od zaveznikov diktirano sevrsko pogodbo in jih prisilila v to,

da so turškemu narodu vrnilo Carigrad z vzhodno Trakijo. Vsled tega je nastala nujna potreba, da se s Turčijo sklene dogovor glede morskih ožin, pri čemer je najbolj zainteresirana Anglija, ki pod pretežno svobode Dardanel in Bospora za vse trgovske ladje brani formulo, da bi morale biti ožine svobodne tudi za vojne ladje! Temu nasprotno stališče Turčije, da imej ona popolno suvereniteto tudi nad ožinami, podpira z vso energijo njen sedanji zaveznik Rusija, kar je vsekakor jako zanimivo, saj se iz tega vidi, da se obnavlja stari zgodovinski velik boj med Anglijo in Rusijo, pri čemer se Rusija poslužuje po sovjetski ideologiji prirojenega argumenta, da se nacionalna suvereniteta nobenega naroda ne sme kršiti in omejevati. Ker pridejo pri celi stvari morebiti celo v prvi vrsti v poštev interesi angleških in ameriških petrolejskih trustov in francoskih podjetnikov v Mezopotamiji in okoliših, in ker se ti interesi med seboj zelo križajo, bo Turčija tudi iz tega razloga iz te konference izšla zase dosti profita, ker bi jo rad vsak izrabil proti svojemu sosedu in zato tudi plačal. Pri tej priliki bi si Francija rada zase izgovorila od Anglije in Amerike svobodo postopanja napram Nemčiji, ki ne more ali pa po francoski tezi noče odplačevati reparacijskega dolga, kar francoskim velekapitalistom pride jako prav, da morejo kot »zastavnino« dati zasesti bogato premožno ruhrsko ozemlje in se polastiti essenskih plavžev.

To so vidiki, iz katerih zmagovite velenje krščanske civilizirane Evrope rešujejo svetovna vprašanja. Nobenega višjega motiva, nobene vodivne moralne misli ni v tem, ampak goli pohlep po oboževanju vladajoče buržuazije. Okoli konferenčne mize ne sede diplomati ali duhovni voditelji svojih narodov, ampak nekaki verižniki in špekulanti v velikem slogu. Moralni propad Evrope je dosegel svojo najnižjo stopnjo ali pa je vsaj zelo blizu tiste točke, od katere ni več mogoče nižje. Kaj bo potem, to je stvar, ki bi jo moral zarisati v veliki viziji samo kak Danijel ali Ecekiija.

Cosmopolita.

(Oba referata spisana 5. decembra.)

Bodočnost Evrope.

»La Revue de Genève« otvarja z oktobrsko številko 1922 anketo o vprašanju bodočnosti Evrope.

Glavni urednik Robert de Traz (Švicar) je napisal članek: Ali obstoja Evropa? V srednjem veku je katoliška cerkev ustvarila evropsko enoto, razbili sta jo renesansa in reformacija, v XVII. in XVIII. stoletju jo je obnovila francoska kultura, dokler je zopet ni uničila revolucija ter romantizem. Obnovitev obeh enot se zdi de Trazu neverjetna. Dočim je človek pred dvesto leti sledil razumu, odloča dandanes čuv-

stvo. Vzori modernega človeka so Shakespeare, Dostojevski in Rousseau. Mesto dolžnosti do Boga se poudarjajo pravice poedinca. Moderno Evropo demokracije in nacionalizma primerja z družino mlajših in starejših otrok, ki odklanjajo vsak vzgojni in avtoritarni vpliv in nočejo nikogar poslušati. Kot načelo, na katerem naj se zgradi kulturno-politična skupnost Evrope, priporoča švicarski princip: vsi Švicarji hočejo ostati skupaj, dasi vedo, da se v vsem ne strinjajo popolnoma. Nasproti nacionalizmu, ki razdvaja Evropo, je treba naglasiti, da jo spaja gospodarstvo.

O bodočnosti Evrope piše kot prvi grof H. Keyserling (Nemec): Zgradba predvojne Evrope je bila tako trhla, da se je v šestih letih zrušila. Tudi vojna pa je le malemu delu odprla oči in pokazala sile, ki ustvarjajo in vodijo življenje narodov. Mali narodi so komaj po osvoboditvi postali imperialisti. Mase se obračajo k idealu socializma, kapitalizem pa skuša uvesti svetovni trust. Premaganci so pripravljeni začeti novo življenje, toda zmagovalcev se je polastil duh, zoper katerega so se pred zmago borili. Oblikuje se nov svet, ki bo obnova srednjega veka, »te čudovite sinteze enotnosti in mnogoličnosti«. Ustvarila se bo enota različnih civilizacij človeštva, ki bo zgrajena na mednarodnem značaju prava, gospodarstva in znanosti. Predvsem je pa treba prenoviti dušo, ker velika svetovna vojna je le zunanji znak duševne krize. Bodočega procvita ne bodo ustvarile množice, ampak bistroumni poedinci. Če se bo Evropec duhovno dvignil, ima pred seboj krasno bodočnost, če ne, je njegova poguba gotova.

Anglež Middleton-Murry piše o bodočnosti Evrope sledeče: Tudi Evropa ima telo — zemljepisno in politično enoto — in dušo — miselnost ter civilizacijo. Za njeno dušo sta značilna pojem individualne svobode v socialnem redu in mednarodni značaj civilizacije. Oba ideala sta se od leta 1914. dalje zbrisala. Le prepočisto so smatrali za dobro, da gospoduje vojaška sila nad civilno in polagoma se je ustalila ideja, da je naravno stanje za človeka vojna, ne pa mir. Vedno bolj so smatrali vojno kot križarsko vojsko za pravico, tako da je končno pri vseh vojskujočih se narodih obveljalo naziranje, da pravo poteka iz sile. Duša Evrope se v holnem telesu nujno nagiba k boljševizmu. Anglija je prva po vojni želela, da se pozabi vsa preteklost in se orientira k miru. Najbolj pereča potreba Evrope je ta, da opusti vojaško organizacijo. Za vojno oborožen narod ne more presojati posledic lastnih dejanj, ne more trezno misliti in čut individualne odgovornosti je ubit. Organizacija naroda za vojno je v neposrednem nasprotju z evropskim idealom in to načelo bo usodno za Evropo. Šele tedaj bo deloma zagotovljena bodočnost Evrope, ko se bo smatrala priprava na vojno

kot popolnoma nenavadna stvar in ne kot naravna državljanska dolžnost. Brez splošne razorožitve in dokler se ne navadi Evropa smatrati vojaške službe za absolutno izjemno stvar, se ne bo mogla rešiti prepada. Proces obnove je neskončno dolg in vsi morajo sodelovati. Obupna bo bodočnost Evrope, če bo prihodnja vojna znovnič uničila nove sile.

Italijan Vilfredo Pareto piše o istem problemu: Naša doba je slična času ob razpadu rimske republike. Kakor tedaj, gospoduje tudi danes povsod demagoška plutokracija. Vojna je dala vso moč v roke vladam, ki z naredbami in dekretiranimi zakoni vedno bolj zožujejo zakonodajo parlamenta in očitna posledica tega je fašizem. Povsod manjka solidnega temelja. Zahteve po zmanjšanju dela in povišanju plače so prinesle deflacijo in papirnato denarno veljavo, trgovino ovirajo države z različnimi naredbami; vsak narod teži za gospodarsko in umsko izolacijo. Združiti bo treba gospodarsko idejo pravno, moralno in politično, da se obnovi Evropa. Jako ostro graja kratkovidno politiko napram Nemčiji, ki je ustvarila rusko-nemško zvezo ter primerja genovsko konferenco z dunajskim kongresom. Viktor Korošec.

Revije in knjige.

Revue de Genève (oktober 1922) prinaša razen ankete o bodočnosti Evrope, ki jo omenjamo na drugem mestu, še sledeče: Canobian; Armenija, de Castro; Brazilija in članek Drtine o humanitarizmu Komenskega.

Revue des Deux Mondes (15. oktobra, 1. novembra in 15. novembra) ima med drugim: *** Delovanje Ludendorffa. V obširni razpravi popisuje pisec delovanje nemških monarhistov pod Ludendorffovim vodstvom zlasti na Bavarskem. — Princesinja Tatjana Kuratin: Osemnajst mesecev v boljševiških zaporih. — Abel Bonnard: V današnji Kitajski. Zanimiv je oddelek, ki govori o nesebičnem delu jezuitov. — Levy, Problem reparacij. Najprej zavrača izvajanja bivšega angleškega finančnega ministra Mac Kenna, ki je očital antanti, da zahteva od Nemčije plačilo reparacij, istočasno pa ovira njeno trgovino. Predlagal je, naj plača Nemčija z imetjem, ki ga imajo njeni državljani v inozemstvu. Levy pa je mnenja, naj se prepusti tudi del nemškega narodnega premoženja, ki se nahaja v Nemčiji, upnikom v lastnino. — Pinon obravnava Mussolinijev državni udar, turško vprašanje in balkansko zvezo.

Le Correspondant (25. septembra) prinaša izpod peresa E. Beaupina obširno razpravo: Jugoslovanski katoličani in njihove težkoče. Obširno razpravlja o predzgodovini našega državnega ujedinjenja, omenja Vodnika, obširno govori o delu Strosmyerja, dr. Mahniča, dr. Krčka, dr. Korošca in o delu Jugoslo-

vanskega kluba na Dunaju. Nato poda zgodovino ujedinjenja, volitve v konstituantno in njeno delo. Navaja kronološko vse kulturnobojne ukrepe; prepoved dijaških Marijinih družb v Bosni, uredbe o sokolski vzgoji v šolah, preganjanje katoličanov v Vojvodini, kancelaragraf v ustavi, finančno zastopavljanje katoličanov. Zelo dobro pozna in oriše radičevstvo in njegovo abstinenco. Sklepa za iskreno željo, naj bi mlada država ne zapravljala v brezplodnih bojih sadov zmaže, ki je jugoslovanska in francoska. — Antoine de Tarlé opisuje gospodarski razvoj štirih (Danska, Anglija, Zedinjene države in Jugoslavija) imajo vse evropske države v svojem proračunu primanjkljaj. Temu je kriva slaba politika emisijskih bank, ki niso pravočasno dvignile diskonta. Zanimivo je glede tega postopanje angleške banke. Končno opisuje uspehe, ki jih je imela bančna politika federalnih rezervnih bank v Zedinjenih državah. V. K.

Revue Mondiale (15. novembra). De Fangešes podaja v zanimivi razpravi razvoj turškega vprašanja in francosko stališče k temu. Francija zavzema odločno Turkom prijazno stališče.

La Nouvelle Revue (1. novembra) ima med drugim: Boret, bivši francoski poljedelski minister, priobčuje svoj govor, ki ga je imel 15. oktobra na zborovanju Défense agricole Belge v Spaji. Opozarjal je na to, kako zapuščajo trumoma ljudje kmetije in odhajajo v mesta; dočim je leta 1880, tvorilo v Zedinjenih državah mestno prebivalstvo le 30 odstotkov vsega prebivalstva, je naraslo število sedaj na 75 odstotkov. Naglašal je nadalje potrebo kméčke internacionale. — Dubarrier, Republika daljnega Vzhoda, glavno mesto Čita. — Avgust Hamon zaključuje svojo dolgo študijo o Društvu narodov.

Revue de Paris (15. oktobra in 1. novembra) ima med drugim: Admiral Degouy, Vprašanje morskih ožin. — Jules Decamps, Nemška kriza. — André Chaumeix, Novi angleški kabinet. Vojna je prekinila angleško tradicijo, da prevzame izmenoma ena izmed obeh velikih strank (konservativci in liberalci) državno krmilo v svoje roke, ampak je rodila koalicijsko vlado. Po končani vojni je potreba koalicije odpadla in 19. oktobra je demisioniral Lloyd George, potem ko je bil deset let minister in šest let ministrski predsednik. Navzlic ostri kritiki priznava Chaumeix bivšemu premierju dobro voljo in izredne zmožnosti in je mnenja, da njegov odstop ni polajšal splošnega položaja. V. K.

Revue de France (15. oktobra in 1. novembra) ima med drugim: Recouly, Francosko-britanski odnošaji in Orient. Glavni vzrok neuspehov na Vzhodu je bila pomanjkanje zunanje sile ter nesporazum med francosko in angleško vlado. Ista obe hodili svoja pota. Isti pisatelj primerja

francosko revolucijo z rusko in opozarja na velike razlike med obema. Francoska je po njegovem mnenju gradila, ruska pa razdira. Recouly je bil kot francoski oficir ob izbruhu revolucije v Rusiji. — Morin razpravlja o vzrokih emisije v Franciji in njenih posledicah. — Morane popisuje razvoj zionizma in njegovo vlado v Palestini. — Verhille zagovarja, naj se vrše reparacije v naravi.

Slovenski Pravniki prinaša v zadnji številki (septembra t. l.) med drugim; Ivan Škarja obravnava našo samoupravo po oblastih in okrajih, kakor je predvidena v ustavi in izvedena v zakonu o oblastni in okrajni samoupravi, zakonu o občini upravi ter uredbi o razdelitvi države na oblasti. — Vseuč. profesor dr. Dolenc primerja v temeljiti razpravi češkoslovaški načrt k splošnemu delu kazenskega zakona in opozarja na nove vidike, ki se uveljavljajo v obeh. — Isti podaja v izčrpnih razpravah pregledno razvoj kazenskega prava v Avstriji po prevratu. — Vseuč. prof. dr. Škerlj je zbral zanimivo sodno statistiko, kjer nam v petih tabelah kaže, kako se je izpreminjala obremenitev sodišč v letih 1912., 1918., 1919., 1920. in 1921.

V. K.

Nova Evropa prinaša v prvih dveh novemberskih številkah sledeče razprave: Katič, Meštovičev mauzolej u Cavtatu; — Rešetar, Koliko naroda živi u Jugoslaviji; — Cvijić, Osnovi jugoslovenske civilizacije; — K. i M., Naše ruske izbeglice; — Maklecov, Ruska emigracija; — Krahotkin, Cigani. — V ekonomskem pregledu se obravnava novčana kriza in stabilizacija dinarja. — V političnem pregledu je zelo zanimivo poročilo dr. Mitkovića o tretji skupščini Društva narodov. Najprej se je obravnavala zaščita narodnih manjšin. Svetu D. N. se je poverilo nadzorstvo nad zaščitami, težje spore pa razsoja Stalni sodni dvor za mednarodno pravosodje v Haagu. Dalje je sklepala skupščina o razoroževanju. Slavnoznanec lord Cecil je izdelal podroben načrt. Predvsem je potrebno, da države ne sklepajo obrambnih zvez, ampak med njimi vsemi mora zavladati medsebojno zaupanje. Medzavezniške dolgovne je treba likvidirati in rešiti vprašanje reparacij ter vojne odškodnine. Za vse to je potreben vstop Zedinjenih držav Sev. Amerike v Društvo narodov. Važen korak naprej je Cecilov predlog, kaj naj se smatra za enoto oboroževanja. Na kopnem naj bo enota 30.000 mož, na morju pa število vojnih ladij, torpedovk in podmornic. Naša država bi imela po tem predlogu 90.000 vojaštva. Uspeh debate je bila platonična resolucija, da je treba izvesti naprej moralno razoroženje. Dalje se je bavila skupščina s problemom ruskih beguncev in kako pomagati Avstriji; sprejela se je v Društvo narodov Madjarska in zvišalo število malih držav, zastopanih v Svetu, na šest (preje štiri male države in štiri velesile).

Sozialistische Monatshefte (21. in 22. zvezek) ima sledeče članke: Voditelj belgijskih socialnih demokratov Emil Vandervelde piše, zakaj so od leta 1917. do leta 1921. sodelovali socialisti v belgijski vladi in kaj so tu dosegli. Seveda poskuša opravičiti njihovo ravnanje, da so podpisal versajski mir in da se leta 1919. niso udeležili mednarodne delavske konference v Bernu. Socialnodemokratska stranka ima v Belgiji — po njegovem poročilu — 633.000 organiziranih članov in ima jako močno zadružništvo. — Cohen, Naprej k aktivni zunanji politiki! Cohen je iskren zagovornik odkritega sporazuma med Nemčijo in Francijo. Njegova zahteva je: nemški premog in francoske rude spadajo skupaj, Nemčija in Francija spadata v isto celinsko evropsko gospodarsko enoto. Tudi tu pohvalno omenja miroljubno politiko Francije v orientem vprašanju, dočim je Anglija rožljala z mečem. Ne Francija, ampak Anglija je zahtevala uničenje Diesellovih motorjev, na korist angleških dominijonov se je v Parizu naložilo Nemčiji plačilo rent in vojaških pokojnin poleg reparacij. Zato pozdravlja Cohen pred kratkim sklenjeno pogodbo med Stinnesom in de Lubersacom, po kateri se bodo reparacije vršile potom neposredne izmenjave. — Schipfel podaja zanimiv pregled irskega delavskega gibanja. — Peus razvija misel, da se oderuštvo najbolj pobija z močnim zadružništvom. Zato pa je dolžnost zadružnikov, da z vplavljanjem povišajo obratni kapital zadrug. Tudi država, dežele in občine naj s kreditom podpirajo zadružništvo, ker s tem pobijajo oderuštvo. — Hochdorf popisuje razvoj knjigotrštva med vojno in po vojni. — Ema Trietsch podaja načrt in navsote glede bodoče skupne vzgoje otrok, ki naj bi se vzgajali v socialističnih skupnih zavodih.

V. K.

Das Zentrum, polmesečnik za kulturo in politiko, posveča svojo drugo julijsko številko vprašanju: Žena in politika.

Na pot. Tu je napisal kancler dr. Wirth: Naš čas boleha na nevarni posurovelosti nraavnih pojmov in nadyse je potrebno duševno ozdravljenje. Teга pa ni mogoče doseči z zunanjimi sredstvi, ampak le z globokimi duševnimi silami. Prav tu pa čaka žene velika naloga.

Predsednik Centra, dr. Marx: Končni cilj centrumovega delovanja je duševna in nraavna obnova naroda. Zato pa sodelovanja žen v javnosti ni mogoče več pogrešati.

Članica državnega zbora H. Dransfeld je napisala: Našim ženam, kjer se obrača zlasti na ženstvo izven centra. Že po svoji naravi strémi ženska za redom, notranjim mirom in poravnavo. Za premostitev političnih in socialno-gospodarskih nasprotij so prave žené ravno tako neobhodno potrebne, kakor pravi moške.

Helena Weber piše o politični kulturi. Dasi ima žena v Nemčiji volilno pravi-

co, ji to brez politične kulture ne bi nič koristilo. Zgodovino, zlasti pa sedanost domovine, je treba v svoji notranjosti doživeti. Iz tega sledi duh resničnosti in odgovornosti, stvari se tudi prehod do mladinskega gibanja. Vse pa mora prevevati dihalbežni.

Dr. Ida Bauer, Politika kot življenska oblika.

Klara Sieber, Žena nositeljica krščanske politike; Žena se ne namerava vrtati v moško mišljenje in delovanje, ampak ona hoče zanesti ženske duševne vrednote v to izrazito obliko naše kulture. Enakopravnost je mogoča le na krščanski podlagi. Cilj delovanja ni razdejanje, ampak stremjenje, da se vse poveča in obogati ter da postane življenje bolj harmonično.

Hedv. Dransfeld; Boj za krščanski družinski ideal. Velik uspeh centrove politike znači čl. 119. nemške ustave, ki stavi zakon (brak) kot edini temelj rodbinskega življenja pod posebno varstvo države. Le zakon ima državljansko veljavo. Toda s to ustavno zagotovitvijo še ni doseženo dovolj. Treba je odločno odkloniti tudi ločitev zakona.

Ema Bonschott, Žensko poklicno delo in politične naloge žene.

J. Huttenmeister, Ženska mladina in njena služba v državi.

Klara Philipp, Privlačna sila centrovega programa za žene.

Krista Feutsch, Žensko delo v parlamentu.

Helena Wessel, Žensko delo v stranki.

Elza Alken, Žena kot politična govornica.

M. Junemann, Žensko vprašanje.

Der Sozialist, glasilo neodvisnih socialistov, ima:

Breitscheid (urednik revije): Na predvečer združitve. Rathenau-ov umor je potisnil ves politični razvoj daleč naprej in omogočil sklep neodvisnih dne 9. julija, da gredo v vlado; sklep, ki bi bil pred meseci čisto nemogoč. (Neodvisni socialisti v Nemčiji so bili v vladi skupno z večinskimi socialisti le prve mesece po prevratu. Nato so vztrajali na sklepu strankinega zbora v Lipskem z dne 5. decembra 1919, da z meščanskimi strankami ne stopijo v koalicio, ampak v vlado gredo šele takrat, ko bo mogoča čisto delavska vlada. Op. por.) O pogojih vstopa bo še treba govoriti, dejstvo je nesporno.

Jensen; Meščanska in proletarska revolucija. Tu ponavlja glavne misli Kautskyjevega spisa: Die proletarische Revolution und ihr Programm. Razlika med obema revolucijama obstoja predvsem v različnem političnem ritmu. Pri meščanski se odigrava boj več razredov proti vladajočim in ti razredi se ločijo šele v revoluciji; temelj proletarske pa tvori demokracija, ker ona je revolucija enega razreda, ki nima nobe-

nega drugega pod seboj, proti drugemu. V meščanski se kvečjemu ustvarijo iz fevdalnih veleposestev male kmetije, dočim ne izpremeni načina obratovanja, kar stori proletarska.

Noé Jordanie; Imperializem pod revolucionarno krinko. Tu napada Trockega radi zasedbe Georgije.

Künstler, Ljeninova strategija umika, kjer očita Ljenu, da je na 11. kongresu komunistične stranke opustil svojo prejšnjo taktiko. V. K.

Crítica sociale, Rivista quindicinale del socialismo, Milano.

Štev. 11 priobčuje sledeče članke: Cl. Treves; Factov povratek. — Uredništvo: Da ne bo prepozno. Splošna delavska zveza se zadnji čas silno zavzema za sodelovanje z meščanskimi strankami; grozi nevarnost, da se socialistična stranka znova razcepi in da se ustanovi posebna »delovna stranka«. Uredništvo, ki principielno ne odklanja kolaboracionizma, opozarja na nevarnosti notranjega nesoglasja v stranki in poudarja potrebo razredno-delavske smeri v politiki. — Rabano Mauro; Vojna in revolucija. Revolucijo v socialističnem smislu pojmuje kot pronicanje nove socialistične družbe v staro kapitalistično potom vzgoje in organizacije proletarskih organizmov. Revolucija ni ne napadalno ne braniteljno sredstvo, temveč nekaj stvariteljni razvoj. Zato bi se morala odstraniti tudi dosedanja bojna frazeologija, ker nova ideologija o revoluciji nasprotuje vsakemu nasilju. — Roberto Veratti; Boljševizem ali socialna demokracija? Ocenjuje delo, ki ga je Otto Bauer izdal pod istim naslovom že aprila 1920, a je šele sedaj izšlo v italijanski prestavi. Obravna zlasti tri vprašanja (stanje ruske družbe in boljševiška revolucija — ruski in zapadno- in srednje-evropski položaj — revolucionarne metode v zapadni in srednji Evropi), v katerih zavzema odločno protiboljševiško stališče. — Augusto Guerriero; Komunistični vera. — Alessandro Schiavi; Razvoj sindikatov v Rusiji. Prvotno popolnoma nevtralne in nepolitične strokovne organizacije so šele 1917 sprejele v svoj program strog razreden boj, t. j. šele po zadnji revoluciji. Obenem pa so nastali sovjeti kot državni proletarski in kmečki organizmi, ki čuvajo proletarsko diktaturo, dokler ne nastopi v bodočnosti doba, ko bo izginila vsaka državna oblast. Nad obema institucijama pa je komunistična stranka kot politična organizacija elite proletariata, ki teži smoteno in zavedno za uresničenjem komunističnega programa.

Štev. 12. Cl. Treves; Naša kriza in drugi. — Giov. Zibordi; Država in stranke nasproti fašizmu. — Cl. Treves; Od vazalskega državnega zbora do ljudskega parlamenta. — Rodolfo Mondolfo; O državi. I. B.

Nova založba
Kongresni trg 19.

.....
Pisarniške, šolske
potrebščine. Knjige

Naročajte
SOCIALNO
MISEL

Naročnina za celo leto:
za Jugoslavijo 25 Din,
za Italijo 15 lir,
za Ameriko 2 dolarja.

.....
Posamezna številka stane
3 Din.

.....
Dobe se še vse letošnje
številke.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani

priporoča:

- Narodnogospodarski eseji.** Spisal dr. A. Gosar. Din 4'—.
- Rabojemno pravo.** Navodnik in zakon. Spisal dr. Franc Mohorič. Din 4'—.
- Občinsko posredništvo.** Navodnik in zakon. Spisal dr. Franc Mohorič. Din 8'—, vezan Din 10'—.
- Slovenski sadjar.** Ilustrovan list za pospeševanje sadjarstva. Uredil M. Humek. Letnik 1918 Din 24'—, letnik 1919 Din 20'—.
Okoli 30 številke raznih posameznih letnikov 1914 do 1917
Din 30'—.
- Gospodarska geografija.** Sestavil dr. Vinko Šarabon. Din 45'—.
- Knjiga uradnih vlog.** Obrazci političnih, vojaških, finančnih (davčnih) sodnih in drugih uradnih vlog za vsakdanje potrebe. Zbral Janko Dolžan. Din 10'—.
- O zemljiški knjigi, konverzijah, testamentih, tozadevnih pristojbinah in o pristojbinah pri vpisu v trgovski in združni register.** Z dodatkom iz leta 1922. Cena Din 12'—.

Proletarci! V vas samih je rešitev!

**Vsak mora postati član najmočnejše
gospodarske proletarske organizacije
I. del. konsumnega društva v Ljubljani!**

Ne pozabite prilike, da si nabavite za zimo potrebnega blaga le pri zadrugi, ki si je nabavila prvovrstno češko manufak-turo po solidnih cenah.

Kdor je potreben zdravega in cenega okrepčila, naj obiše zadržno gostilno na **KONGRESNEM TRGU št. 2.** Tam se točijo tudi pristna in dobra vina Osrednje vi-narske zadruge.

Ali imate že zavarovane svoje pre-mičnine in posestva proti požaru? Zavarujte sebe in svojo družino za življenje: Za slučaj smrti, smrti in doživetja, otroške dote, pogrebne stroške itd. - V poštev pride edino le naša domača

Vzajemna zavarovalnica
v Ljubljani, na Dunajski cesti šte. 17,
katera Vam nudi največje ugodnosti.